

Dos codis per al català: l'IEC i l'ALC. Anàlisi de la seva difusió en el món escolar (1913-1939)

NARCÍS IGLÉSIAS
Institut de Llengua i Cultura Catalanes
Universitat de Girona

*A Modest Prats,
referència, estímul, inquietud*

Durant els últims deu anys hem assistit a una autèntica eclosió d'estudis de diversa mena sobre personatges més o menys importants coetanis de Pompeu Fabra que van tenir alguna mena de presència en el procés de codificació o en el debat públic sobre la llengua. Encara que els resultats d'aquestes noves aportacions no s'hagin integrat en un relat general de la història de la llengua catalana contemporània, és clar que representen un complement dels manuals de referència de les dècades anteriors, com els de Miracle (1998 [1968]) i (1976), o Segarra (1985).¹

Aquests clàssics de la història de la llengua es van centrar en els processos de creació de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i l'Acadèmia de la Llengua Catalana (ALC), en els processos d'elaboració dels seus codis així com en les reaccions que aquests van suscitar en l'opinió pública durant els primers anys. Pel que fa a la difusió dels codis respectius, la informació en aquests manuals està enfocada a partir del posicionament de determinades persones, institucions o publicacions rellevants, sobretot del període immediatament posterior a 1913.²

1. Destaquem entre les últimes aportacions els estudis de personatges antagònics com Antoni Rovira i Virgili o Francesc Matheu: respecte al primer, vegeu la ponència de Jordi Ginebra en aquestes mateixes actes i, sobretot, Ginebra (2006); respecte al segon, vegeu, per exemple, Martí (2008) o Casacuberta (2006). Per a una relació bibliogràfica exhaustiva dels estudis sobre els posicionaments de diferents personalitats respecte a la codificació, vegeu Iglésias (2006). D'altra banda, aquesta comunicació s'ha dut a terme gràcies al projecte de recerca «Història de la llengua catalana (segles XIX i XX)» (HUM2005-05116/Filo).

2. Respecte al procés de difusió del codi, Josep Miracle gairebé es va limitar a donar la llista de publicacions favorables i contràries a les *Normes* de 1913 i a esmentar alguna publicació o autor relle-

Aquesta comunicació pretén analitzar el grau de seguiment de l'activitat codificadora de cada acadèmia en un àmbit determinant per a l'èxit o el fracàs de les seves propostes: la divulgació ortogràfica en el terreny escolar, entès aquest en un sentit ampli. Aquest estudi parteix de la idea que la sola existència d'un codi no és garantia suficient perquè arribi al gran públic i, per això, cal analitzar la codificació tenint en compte la divulgació massiva del codi en un lapse de temps representatiu. Els objectius principals d'aquest estudi són, d'una banda, posar l'una al costat de l'altra l'activitat codificadora en matèria ortogràfica de cada institució i, de l'altra, analitzar de manera comparada la capacitat d'atracció de cada proposta en el món escolar entre 1913 i 1939. Aquests objectius els situaré en el marc teòric de la sociolingüística i plantejaré els problemes teòrics que se'n desprenen a partir d'una anàlisi de cas com la que proposo.

En el terreny de la sociolingüística teòrica, diversos autors no han distingit el procés de fixació del codi del de difusió. Stewart (1968), per exemple, s'hi referia amb el terme *estandardització*. En la tradició catalana, Xavier Lamuela (1994, p. 111-129) ha revisat críticament aquesta mena d'aportacions bibliogràfiques per proposar un aclariment conceptual de caràcter general:

D'habitud s'usen indistintament els termes «estandardització» i «codificació». Considero que convé d'usar-los partint de la distinció entre feina de despatx —elaboració d'ortografies, propostes de modernització lexical— i la feina de difusió de les formes proposades, inconcebible si no s'adopta la perspectiva de l'ús social de la llengua.

Aquesta mena de distincions conceptuals tan clares en el pla teòric presenten algun problema a l'hora d'aplicar-les a estudis de cas. Darrerament Joan Costa (2008) s'ha plantejat, a partir de l'anàlisi del cas valencià, fins a quin punt es pot continuar distingint un procés de l'altre quan les mateixes propostes de codi ja representen per si soles un inici d'estandardització. En el meu estudi, per analitzar la codificació de l'IEC i l'ALC, introduiré una distinció conceptual dins el que generalment s'ha presentat com a codificació, que difumina, de fet, les fronteres entre codificació i estandardització.

De la meua anàlisi es desprèn que dins el procés de codificació es poden distingir dos aspectes. Si analitzem la codificació en un sentit social i com un procés dinàmic en curs, es pot considerar que aquest procés està constituït per dos moments: primer, pels codis fundacionals fixats per les acadèmies (en termes generals se sol pensar en aquests documents com a prototípics de la codificació); i se-

vant, mentre que Segarra (1985) va ampliar notablement la perspectiva estudiant el posicionament de les institucions públiques catalanes, les publicacions periòdiques i editorials que van distingir-se per un posicionament o un altre, i les persones que van sostenir un discurs més combatiu.

gon, per tots aquells documents derivats dels primers que pretenen arribar a públics diferents del món científic sobretot a través del món editorial i el món escolar: aquests documents se solen presentar de manera més simplificada i amb voluntat didàctica. D'acord amb aquesta distinció, anomenaré *codi matriu* els codis de les acadèmies, i *extensions del codi matriu*, les més diverses propostes de difusió del codi matriu, des de sillabaris infantils fins a llibres de lectura o gramàtiques amb lliçons d'ortografia. Per a aquest fi he creat un corpus, que serà a la base de la meua anàlisi.³

Pel que fa al codi matriu ortogràfic, és prou sabut que la primera publicació de l'IEC amb aquest caràcter van ser les *Normes ortogràfiques* de 1913, que es van revisar i actualitzar, de fet, a través del *Diccionari ortogràfic* de 1917, amb les seves diverses edicions, com ha subratllat Mila Segarra en més d'una ocasió i en tan poques se li ha fet cas. Pel que fa a l'altre bàndol, ens trobem de fet amb un únic document, les *Regles ortogràfiques* de l'ALC de 1916, que coneixeran una segona edició al cap d'un any i que el 1924 la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona (RABLB) reproduirà gairebé al peu de la lletra amb el títol *Ortografia de la llengua catalana*.⁴ Sense entrar en el terreny de les extensions, probablement la primera victòria del codi de l'IEC, l'hem d'atribuir al fet que ja la proposta de l'ALC de 1916 adoptà solucions significatives de l'IEC.⁵

Així doncs, es pot afirmar que el codi matriu de l'IEC va ser dinàmic, tant pel fet que va tenir diferents formats de difusió (documents de 1914, 1917, 1931 i 1935), com perquè va evolucionar: entre 1913 i 1917 es van introduir retocs importants.

3. El corpus pretén incloure tots aquells documents publicats a Catalunya entre 1913 i 1939 que de manera directa o indirecta van difondre l'ensenyament de l'ortografia. En aquest corpus, llistat al final, es poden trobar diversos autors, títols i edicions no referenciats a Miracle (1976) i (1998 [1968]), Segarra (1985) ni Mut (1981). Agraïxo a Jordi Ginebra les precisions i aportacions bibliogràfiques respecte a Bellpuig, Monjo i Piqué que ha tingut la paciència i l'amabilitat de fer-me arribar; a Pep Vila li dec la referència del manual de Josep Forn.

4. No he vist que cap autor consignés l'existència de la segona edició de 1917. La primera edició i la segona són exactament iguals: el mateix peu d'impremta, el mateix pròleg, les mateixes regles, la mateixa paginació, la mateixa llista de «senyors acadèmichs» que en la primera edició de 1916, i fins i tot el mateix preu; l'única diferència és que en la portada s'especifica que és la segona edició i que és del 1917. Les regles ortogràfiques de l'ALC són gairebé les mateixes que imprimirà la RABLB (vegeu Segarra 1985, p. 364-365). L'única diferència rellevant és que les *Regles* de l'ALC de 1916 van encapçalades per un pròleg. Val a dir que a la Biblioteca de Catalunya es conserven unes *Regles ortogràfiques (en estudi)*, (Barcelona, 1923, sense peu d'impremta), impreses en un full solt sense cap enquadernació, que són una impressió prèvia de l'edició de 1924 (cota: 43-4-C1/8). Com és sabut, el precedent d'aquests documents de la RABLB és l'*Ortografia* de 1884; vegeu Miracle (1976) i Segarra (1985).

5. Com ja observà Segarra (1985, p. 365): els plurals *-es*, l'ús de la *ç*, o el fet de grafiar *per a* la preposició. També podríem afegir que la defensa visceral de determinades grafies, com l'ús de la *y* o les *h* medials i finals en mots com *rahó* i *llarch*, també reflecteixen que l'ALC va tenir com a (contra)model l'IEC. Les petites diferències s'havien de subratllar i elevar a símbol el que podia ser considerat com a mera menudalla (mania?).

En canvi, el codi matriu de l'ALC-RABLB va ser estàtic: no va passar de la grafització i només es van fer, de fet, dues reimpressions (1917 i 1924) de la seva proposta ortogràfica.⁶ Finalment, cal subratllar que el codi matriu de l'IEC va ser més clar i estable, amb un referent únic (es fixà sempre en la mateixa seu institucional); l'altra proposta, per contra, va tenir dues plataformes codificadores diferents, l'ALC i la RABLB.

Pel que fa a les extensions del codi matriu, contrasta la recepció d'una proposta amb l'altra: mentre que el codi de l'ALC-RABLB no va tenir gairebé cap repercussió en el món escolar, el codi de l'IEC va conèixer una gran capacitat d'atracció des del primer moment. Com a extensió del codi de l'ALC, només podem trobar manuals escolars de finals del XIX o de principis del XX reeditats després de 1913, com el manual de lectura d'Antoni Bori en les edicions de 1914 i 1917, la *Lectura bilingüe* de Salvador Genís en l'edició de 1918, o l'antologia de Francesc Fayos de 1917, tot i que cap d'aquests no declara entrar en la pugna IEC-ALC.⁷ És més, no hi ha cap manual escolar o de divulgació ortogràfica editat per primer cop després de 1913 que segueixi l'ortografia tradicional, ni tan sols a la dècada de 1910, amb una sola excepció: els *Consells pràctichs per escriure en català*, que el 1916 conegué una segona edició.⁸ Aquesta situació contrasta amb els manuals escolars que segueixen l'IEC. Tant es poden trobar exemples de reedicions de manuals de finals del XIX, com l'*Aplech* d'Anton Busquets, amb una edició el 1916, o *El auxiliar del maestro catalán* de Genís, reeditat el 1916 i el 1925,⁹ com manuals editats per pri-

6. La que es presenta com a segona edició, de 1917, l'assumí la mateixa ALC, mentre que la de 1924 anà a càrrec de la RABLB. Val a dir que el 1917 la *Il·lustració Catalana* de Francesc Matheu va reproduir les *Regles* de l'ALC de 1916 a través de diferents números (vegeu Martí, 2008, p. 79-90), i el 1918 ho feia Jaume Barrera des de *El Correo Catalán*; també les va difondre Carreras i Candi (1918, p. 670-677) des de l'obra *Geografía general del Reino de Valencia*. Pel que fa a les *Normes* de l'IEC, tant *La Veu de Catalunya* com *La Novella Nova* les van divulgar i reimprimir.

7. La primera edició del manual de Bori és de 1892. Tot i que com a mínim fins a la quinzena edició, el 1917, segueix l'ortografia tradicional, a partir de la divuitena edició ja estan adaptades a l'ortografia de l'IEC. D'altra banda, la primera edició de l'antologia de Fayos és de 1884. L'edició de 1917 no és res més que una reimpressió de l'edició de 1912: en la mesura que aquest manual de Fayos s'origina a finals del XIX, no s'insereix de manera volguda en la pugna per la difusió d'un codi o un altre, tot i que a efectes pràctics representi la defensa d'un determinat model de codi.

8. Tot i que el seu autor anònim no fa cap referència a l'autoritat de l'ALC, al final reproduïx les reaccions que ha merescut el seu llibre entre diverses personalitats: hi surten gairebé tots els membres de l'ALC en pes. L'única autoritat explícitament reconeguda és la RABLB, les regles ortogràfiques de la qual afirma seguir a partir de l'*Ortografía de la lengua catalana* de 1884 (p. 16). Una prova més, si calia, de les afinitats entre una institució i l'altra.

9. Pel que fa a l'antologia de Busquets (1916), l'autor no diu res sobre el fet de seguir o no les *Normes* de l'IEC, però les seves tries són representatives: ús de *i*, *amb*, guionets, etc.; la primera edició és de 1906 i la de 1916 es presenta com «nova edició corregida i augmentada pels Editors»: el seu sentit és ben evident (l'índex ortogràfic del títol, *Aplech*, podria portar a conclusions errònies; a la portadella, ja apareix *Aplec*). Quant a la reeixida obra *El auxiliar del maestro catalán*, nombroses vegades

mer cop amb posterioritat a 1913: en aquest sentit, pel seu acatament immediat del codi de l'IEC, destaquen els de Genís (1915), Vallès (1915) i Rovira (1916).¹⁰

La capacitat d'atracció del codi matriu de l'IEC encara es fa més evident si es mira el nombre total de títols i autors, i el que representen. Les extensions del codi matriu de l'IEC depassen de llarg els 170 documents, comptant les diverses edicions de cada títol, que corresponen a 60 títols de 34 autors distints, representatius de diferents sectors socials, des dels pròxims a la institució (és el cas d'Alexandre Galí, Emili Vallès o Rovira i Virgili), fins a grups del tot aliens i d'un espectre ampli: editorials escolars com Pla Dalmau de Girona, amb documents amb nombroses reimpressions (la *Terra catalana* de Pla i Cargol arriba a 31 edicions el 1938), o una institució religiosa de tant ressò social com Foment de Pietat Catalana, amb l'ortografia de Puntí (1923). A més, les extensions de l'IEC tenen lloc de manera regular en el decurs de les tres primeres dècades del segle xx, tant pel fet que hi ha documents que es reediten diverses vegades, com l'antologia de Lluís G. Pla, com pel fet que en cada dècada trobem nous títols provinents de nous autors (Pau Romeva als anys vint, o Rosa Obradors als anys trenta). La dècada de 1930 sobresurt de la resta tant per una més gran varietat d'autors i editorials com per tenir els manuals més reeditats i difosos. També és digne de remarca que la divulgació de l'ortografia de l'IEC s'impulsi des de diferents ciutats catalanes: Barcelona (la gran majoria), Girona, Lleida, Gandesa o Tortosa.

Finalment, cal apuntar que les extensions del codi matriu de l'IEC representen diferents models pensats per a públics i necessitats diferents: des del públic escolar que té el primer contacte amb l'ortografia, fins al públic adult desconegedor dels rudiments de la seva llengua, passant per manuals pensats per a resoldre dubtes a lectors amb un cert nivell avançat. Les extensions del codi de l'IEC mostren, per tant, que aquesta proposta codificadora va ser un procés en curs i amb continuïtat ininterrompuda, i va tenir una alta capacitat d'atracció, amb nombrosos títols per a diversos públics i finalitats.

Pel que fa a les extensions del codi matriu d'un bàndol i l'altre, mentre que en l'únic document del codi matriu de l'ALC-RABLB, els *Consells pràctichs*, el seu autor dona mostres que no era gaire conscient ni del que representava l'opció del seu llibre (la divulgació de l'ortografia tradicional), ni del moment crucial en què

reimpresa des de 1869, l'edició de 1916, així com la de 1925, manifesta ben explícitament la seva tria: «hemos modificado la ortografía y el sistema de acentuación concernientes a las voces catalanas, aceptando las innovaciones que acerca de ello han introducido las *Normes* publicadas por el *Institut d'Estudis Catalans*» (p. VIII-IX).

10. Pel que fa a l'antologia de 1915 de Genís, *Hores escolars*, és un complement d'un manual anterior, *Lectura bilingüe*; tot i que no fa cap referència a seguir o no les *Normes* de l'IEC, les seves tries ortogràfiques coincideixen amb les de 1913 (ús del guionet, la geminada, conjunció *i*, etc.), amb els naturals errors i vacil·lacions d'aquesta època.

s'inseria,¹¹ ja en les primeres extensions del codi matriu de l'IEC, en canvi, es donen mostres, d'una banda, de la consciència de participar d'un moment crucial per a l'èxit de la proposta ortogràfica i, de l'altra, de la voluntat de facilitar el procés de difusió del codi de la manera més efectiva possible. El mateix 1913, en la presentació de la *Novíssima ortografia catalana*, l'editor Antoni López Benturas constata el següent:

La reforma de l'ortografia, continguda en les Normes, presenta per a la gran majoria dels catalans dificultats serioses. L'Institut d'Estudis Catalans ha parlat, com és natural, en llenguatge científic. I són moltíssims els qui no han pogut entendre'l prou bé. D'altra part, les Normes exigeixen una aplicació intel·ligent i àdhuc tècnica, aplicació que sols poden fer amb seguretat els entesos en matèries filològiques i gramaticals. Per al millor èxit de la reforma ortogràfica és precís que's doni al públic l'aplicació de les Normes científicament dictades.

Podríem comentar declaracions de diverses persones d'aquest moment que feren un plantejament similar al de l'editor López. Em limitaré, però, a subratllar el cas de les *Lliçons de gramàtica catalana* d'Emili Vallès en les seves tres edicions. En la primera edició (1915) i segona (1916), Vallès (1915, p. 6) va optar per reproduir els textos triats per a la seva antologia «de la mateixa manera» que foren publicats. En aquell moment, va considerar que el fet que coexistissin ortografies diferents podia ser un bon sistema d'aprenentatge de les Normes de 1913: «[els textos triats] poden constituir la base d'un bon exercici ortogràfic amb la llur sola transcripció en la que podríem anomenar ortografia normal o sia la que és avui generalment adoptada». En l'edició de 1931, Vallès canvia d'estratègia: adapta del tot a l'ortografia de l'IEC els textos medievals i moderns, i justifica aquesta opció pel moment clau que està passant la codificació: «El costum per a l'alumne de llegir persistentment textos correctes és avui en dia, en què l'ortografia resta fixada, un exemple viu d'insuperable eficàcia» (p. 6). Les opcions de 1915-1916 i 1931 són diferents, però totes obeeixen a un mateix objectiu: col·laborar a difondre l'ortografia de l'IEC, tot i recórrer a diferents estratègies.

De cara a estructurar la meua anàlisi he presentat com a processos diferenciats la disponibilitat del codi i la seva capacitat d'atracció. Ara bé, en més d'un moment van acabar sent una mateixa cosa. En els moments fundacionals del codi matriu ja observem una diferència substancial pel que fa a l'ambició d'una pro-

11. Al final del llibre, l'autor afirma haver demanat el parer respecte al seu llibre a personalitats que no han respost a la seva «crida» tot i haver-los demanat «insistentment la seva opinió». Entre aquells a qui s'havia adreçat, tant s'hi poden trobar persones de l'IEC, com Josep Carner, Fabra o Eugeni d'Ors, com persones de l'òrbita de l'ALC, com Josep Pin i Soler o Ramon Miquel i Planas (p. 32). Crec que la negativa de les persones de l'IEC no presenta cap problema interpretatiu; la de l'ALC, en canvi, pot ser més controvertida.

posta i l'altra. Mentre que les *Normes* de l'IEC declaren aspirar a una «solució nacionalment acceptable», en l'*Ortografia* de la RALBL de 1924 s'afirma explícitament el següent: «L'Academia no ha volgut, per lo tant, passar d'aquí. Ni tampoch ha de pretendre que'ls seus preceptes ortogràfichs sien obligatoris, fòra del clos acadèmic, per a qui lliurement no'n reconegui les ventatges y la comoditat de la seva aplicació» (p. 2). Els objectius declarats d'un codi i l'altre, tan diferents, aniran en consonància amb les extensions que se'n derivaran. Torna a sorprendre que des de l'inici de la reforma de l'IEC les extensions que se'n reclamen tinguin tan clar quins han de ser els agents clau del procés. El mateix 1913, en la *Novíssima ortografia*, un cop més l'editor López Benturas (1913, p. 8) delimita el públic del seu document i, alhora, els responsables dels qui tenen la clau de l'èxit o el fracàs:

Estem segurs que el Vocabulari que editem prestarà serveis assenyalats a tots els qui escriuen en català i especialment als periodistes, correctors de proves i tipògrafs. En el poc temps que fa que regeixen les Normes ens hem pogut convèncer pràcticament de la necessitat urgent d'una guia ortogràfica que resolgui els dubtes que's presenten tot sovint. Aquesta necessitat hem volgut satisfer-la amb la publicació del Vocabulari present.¹²

Mentrestant, els sectors vinculats a l'ALC i a la RALBL incendiaven nombrosos diaris en nom de la tradició i en contra d'una suposada imposició lingüística. En els seus escrits no hi ha amb prou feines referències a possibles destinataris, ni dels tallers d'impremta i editorials, ni del món escolar. Des del mateix 1913, al costat d'una llarga llista de publicacions contràries a les *Normes* de l'IEC, amb una capacitat de soroll mediàtic notable, s'inicià una llarga i pacient feina, imparabile, entre els qui havien de triar entre una lletra de motlle o una altra. La difusió de la codificació de l'ALC-RALBL va estar marcada pels articles d'opinió, per les fidelitats personals, pels circuits tancats; i també per molta gesticulació, grans paraules, moltes rareses. La proposta de l'IEC, en canvi, va comptar amb el suport de grans personalitats, el poder polític i l'adhesió massiva del món escolar i editorial, cada cop més com més avancem en el temps. Amb menys d'una dècada, les grafies de l'IEC van esdevenir no personalistes, anònimes, naturals, en bona part gràcies a la feina silenciosa del dia a dia dels tipògrafs de les més diverses impremtes i editorials del país que esperaven atraure (formant-los) els futurs lectors en català. Vista l'anàlisi que he proposat, es podria concloure, si se'm permet un cert determinisme etimològic, que Fabra ja contenia a dins, des de l'arrel, el futur de la història.

12. La revista *L'Esquella de la Torratxa*, del mateix López Benturas, presenta el llibre de Rovira en uns termes similars: «Creiem que la publicació d'aquest vocabulari era de necessitat, i que ell figurarà en les taules de tots els que per obligació o entreteniment, escriguin en català. Així mateix serà consultat per caixistes, correctors, etc., els quals, sense perdre feina, poden veure, en un moment donat, la grafia de la paraula sobre la qual se'ls ocorreix el dubte» (28 febrer 1913).

CORPUS SOBRE ORTOGRAFIA, ACADEMIES I EL MÓN ESCOLAR

Codi matriu de l'IEC (1913-1937)

- FABRA, Pompeu. *Diccionari ortogràfic precedit d'una exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'I. d'E. C.* Barcelona: IEC, 1917. [4 edicions fins a 1937]
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Normes ortogràfiques.* Barcelona: IEC: Tipografia L'Avenç, 1913.
- *Instruccions per a escriure segons les normes ortogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans.* Barcelona: IEC: Tipografia L'Avenç, 1914.
- *Ortografia catalana segons el sistema adoptat per l'Institut d'Estudis Catalans (accentuació gràfica i ortografia de lletres).* Barcelona: IEC: Impremta Elzeviriana, 1917. 5 p. [Extret del *Diccionari ortogràfic* a punt de sortir]
- *Exposició de l'ortografia catalana: Extret del Diccionari ortogràfic de l'Institut d'Estudis Catalans.* Barcelona: IEC, 1931. [2a ed., 1935: Barcelona: IEC]

Codi matriu de l'ALC-RALB (1916-1924)

- ACADEMIA DE LA LLENGUA CATALANA. *Regles ortogràfiques.* Barcelona: Estampa de La Renaxensa, 1916. 24 p.
- *Regles ortogràfiques.* 2a ed. Barcelona: Estampa de La Renaxensa, 1917.
- REYAL ACADEMIA DE BONES LLETRES. *Regles ortogràfiques (en estudi).* Barcelona: 1923. [Sense peu d'impremta]
- *Ortografia de la llengua catalana.* Barcelona, 1924.

Extensions del codi matriu de l'IEC (1913-1938)

- AIMÀ I MAIOL, J. *Exercicis d'ortografia catalana.* Barcelona: Editorial Cultura, 1935.
- ALABART I BALLESTEROS, Lluís. *El meu primer llibre: Primera part.* Il·lustracions de L. Mallafrè. Barcelona: Llibreria Bastinos de Josep Bosch, 1931. [Altres edicions: 1932, 1934, 1935 i 1938]
- *El meu primer llibre: Segona part.* Il·lustracions de L. Mallafrè. Barcelona: Llibreria Bastinos de Josep Bosch, 1931. [Altres edicions: 1932, 1934 i 1937]
- *El meu segon llibre: Primer llibre de lectura corrent.* Il·lustracions de L. Mallafrè. 2a ed. Barcelona: Llibreria Bastinos de Josep Bosch, 1937. [1a ed.: 1935]
- BELLPUIG, Tomàs. *L'art d'escriure bé adquirit en un'hora.* 2a ed. Tortosa, 1913. [1a ed.: 1907; altres edicions: 1922, 1930 i 1934]
- BORI I FONTESTÀ, Antoni. *El trovador català: Llibre de lectura en vers destinat als col·legis de nois i noies de Barcelona.* 18a ed. Barcelona: Editorial Montserrat de Salvador Santomà, [s. a.]. [Altres edicions normalitzades: 19a ed.: [s. a.]; 20a ed.: [s. a.]: «adaptat a les normes de l'Institut d'Estudis Catalans»]

- BUSQUETS I PUNSET, Anton. *Aplech: Models en vers i en prosa del nostre Renaixement per ús de les escoles de Catalunya, Mallorca, València i Rosselló*. 2a ed. Il·lustracions de Josep Berga i Boada i Prudenci Bertrana. Girona: Dalmau Carles, Pla, 1916. [1a ed.: 1906; altres edicions: 1920, 1923 i 1932]
- CIVERA I SORMANÍ, Joaquim. *Compendi gramatical: Ortografia catalana segons el sistema de l'Institut d'Estudis Catalans*. [Barcelona]: Impremta Ràfols, [s. a.]. [Número extraordinari de La Novella Nova]
- DALMAU CARLES, Josep. *Llengua catalana, història sagrada i educació social. Correcció ortogràfica d'acord amb les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans*. Girona: Dalmau Carles, Pla, 1931.
- *Llibre dels infants: Mètode complet de lectura catalana. Llibre segon. Revisat per l'Oficina Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans*. Girona: Dalmau Carles, Pla, 1931. [Altres edicions: 1932 i 1936]
- *Mètode complet de lectura catalana. Lliçons de coses. Llibre tercer*. Girona: Dalmau Carles, Pla, 1932. [Altres edicions: 1932 i 1935]
- FABRA, Pompeu. *Ortografia catalana*. Barcelona: Barcino, 1925. [2a ed.: 1925; 3a ed.: 1927]
- *Diccionari ortogràfic abreujat*. Barcelona: Barcino, 1926. [Altres edicions: 1927, 1935, 1937 i 1946]
- FOLCH I CAPDEVILA, R. *34 regles per a escriure correctament la llengua catalana*. Barcelona, 1931. [2a ed.: 1953]
- FORN, Josep. *El meu llibre: Segon llibre de lectura*. 5a ed. Barcelona: Editorial Montserrat de Salvador Santomà, 1931. [Altres edicions: 1931 i 1932; adaptació catalana de Contes de C. Schmit]
- *El meu llibre: Primer llibre de lectura*. Barcelona: Editorial Montserrat de Salvador Santomà, 1932.
- GALÍ, Alexandre. *L'ensenyament de l'ortografia als infants*. Barcelona: Mentora, 1926.
- *Lliçons de llenguatge: Primer grau*. Barcelona: APEC, 1931. [2a ed.: 1931, APEC; 3a ed.: 1934, APEC; 4a ed.: 1967, Barcino]
- GELABERT I CROSA, Joan. *Resum d'ortografia catalana i vocabulari ortogràfic*. Girona: Dalmau Carles, 1932.
- *Gramàtica catalana: Primer grau*. Girona: Dalmau Carles, 1933. [Altres edicions: 1935]
- *Gramàtica catalana: Grau mitjà*. Girona: Dalmau Carles, 1934. [Altres edicions: 1936]
- GENÍS, Salvador. *Hores escolars: Segon llibre de lectura bilingüe per a les escoles de primera ensenyança de Catalunya*. Barcelona: Impr. i Litografia de Joaquim Horta, 1915.
- *El auxiliar del maestro catalán en la enseñanza de la lengua castellana: Obra destinada a las escuelas de Cataluña*. Barcelona: Impr. y Lit. de Joaquín Horta, 1916.

- [1a ed.: 1869; altres edicions: 1873, 1880, 1887, 1892, 1895, 1898, 1909 i 1925]
 GUAÑABENS, Josep. *Juventud: Lectura razonada, manuscrita y bilingüe*. Barcelona: Impremta Elzeviriana: Llibreria Camí, 1923.
- JUNQUERA MUNÉ, José. *L'estrella: Iniciació a la lectura catalana*. Il·lustracions de Cervelló i Fernández. 6a ed. Barcelona: Montserrat, 1935.
- MARTORELL BISBAL, Artur. *Selecta de lectures: Llibres de llenguatge*. 2a ed. Barcelona: Gustau Gili, 1935-1937. 3 v. [Altres edicions: 1937]
- MONJO I SEGURA, Rafel. *Guia pràctica per a escriure en català: Breu resum d'ortografia d'acord amb el sistema adoptat per l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Impremta Elzeviriana de Borràs, Mestres i Ca., 1918. [2a ed.: 1919; 3a ed.: 1919]
 — *Promptuari ortogràfic català*. Barcelona: Impremta Elzeviriana de Borràs, Mestres i C.^a, 1918.
- NOGUÉS, Xavier. *Abecedari català per a nens*. Pròleg de Pompeu Fabra. Barcelona: Llibreria Nacional Catalana, 1920.
- OBRADORS I ROVIRA, Rosa. *Ortografia catalana: Mètode pràctic*. Barcelona: Editorial Cultura, 1930. [2a ed.: 1933]
 — *Ortografia catalana: Llibre del mestre*. Barcelona: Editorial Cultura, 1933.
- PIQUÉ BATLLE, Ricardo. *Resum d'ortografia catalana*. 2a ed. Barcelona: [s. n.], 1932. [1a ed.: 1925]
- PLA, Lluís G. *Garba: Antologia de les lletres catalanes*. Girona: Dalmau Carles, 1915. [2a ed., «nova edició, notablement millorada»: 1921; 3a ed.: 1923; 4a ed.: 1931]
- PLA CARGOL, Joaquim. *Bon company. Primer llibre*. Girona: Dalmau Carles, Pla, 1931. [14a ed.: 1936]
 — *Terra catalana: Mètode complet de lectura catalana. Obra revisada per l'Oficina de Correccions de l'Institut d'Estudis Catalans*. Girona: Dalmau Carles, Pla, 1931. [Altres edicions: 1932; 1933; 1934; 1935; 1936; 1938: 31a ed.]
 — *Lectura i treball. Tercer llibre*. 6a ed. Girona: Dalmau Carles, Pla, 1934. [Altres edicions: 1935, 1936, 1937 i 1938]
- POAL I JOFRESA, Josep. *Les nostres beceroles*. Barcelona: Impremta de Joaquim Horta, 1914.
Les primeres lletres: Beceroles catalanes. Edicions per a Infants de la Llibreria Bonavia. Barcelona: Llibreria Bonavia, [1931?].
- PROFITÓS, Joan. *Abecedari fononímic*. Dibuixos de J. Llaverias. [S. a.]
 — *El meu llibret: Sil·labari català*. Barcelona: Editorial Catalana, 1919. [Altres edicions: 1922, 1931 i 1932]
 — *El llibre de l'idioma: Primer grau*. Dibuixos de Josep Obiols. Barcelona: Editorial Catalana, 1922. [Altres edicions: 1931 i 1932]
 — *El llibre dels infants. Primer grau*. Dibuixos de Josep Obiols. 3a ed. Barcelona: Edicions Calasàncies, 1932. [Altres edicions: 1922 i 1931]
 — *El llibre dels minyons*. Barcelona: Romestre Gràfiques, 1933.

- PROFITÓS, Joan. *El llibre dels nois*. Dibuixos de Torné Esquiús. Barcelona: Impremta Elzeviriana: Llibreria Camí, [s. a.].
- PUNTÍ I COLLELL, Joan. *Manera d'escriure el català. Exposició teòrico-pràctica del sistema ortogràfic de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Foment de Pietat, 1923.
- ROMEVA, Pau. *Sillabari català*. Dibuixos de Josep Obiols. Barcelona: APEC, 1922. [2a ed.: 1931]
- ROVIRA I VIRGILI, Antoni. *Novíssima ortografia catalana: Vocabulari ortogràfic segons les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans*. Barcelona: Antoni López, editor, [1913?]. [2a ed.: 1916]
- *Llibre de lectura escolar: Selecció de treballs en prosa i vers d'autors catalans moderns i antics*. Barcelona: Antoni López, Llibreria Espanyola, 1916.
- SERRANO, LEONOR. *Diana o l'educació d'una nena: Llibre de lectura escolar dividit en tres graus*. 2a ed. Barcelona: Llibreria Camí, 1936.
- SOLÉ OLIVÉ, Felip. *Ortografia catalana destinada a l'ensenyament primari*. Lleida: Llibr. Minerva: Impr. Mariana. 68 p.
- TOLSTOI, Lev Nikolajevic. *Abecedari de Tolstoi: Primer llibre de lectura per a ús de les famílies i de les escoles*. Versió catalana de Joan Sallarès. 3a ed. Barcelona: Llibreria Catalònia, 1935. [Altres edicions: 2a ed.: 1931]
- *Segon llibre de lectura: Abecedari per a ús de les famílies i de les escoles*. Versió catalana de Joan Sallarès. Barcelona: Llibreria Verdaguier, 1938.
- TORROJA I VALLS, Ramon. *Cartilla de gramàtica*. Barcelona: Llibreria Montserrat de Salvador Santomà, 1931. [Altres edicions: 2a ed.: [s. a.]]
- *Lectures suggestives per a nois i noies*. Revisió d'Emili Vallès. Dibuixos de Martínez Surroca. 3a ed. Barcelona: Llibreria Montserrat de Salvador Santomà, 1931. [Altres edicions: 2a i 3a ed.: 1931]
- VALLÈS, Emili. *Lliçons de gramàtica catalana*. Barcelona: Llibreria Sintès, 1915. [2a ed.: Barcelona: Edició Baixarias, 1916; 3a ed.: Barcelona: Sintès, 1931] [Les primeres 21 lliçons són d'ortografia]
- VILLAR DE SERCHS, Anicet. *Breu mètode ràpid d'escriptura en català*. Barcelona: Miquel A. Salvatella, 1932.
- *Sillabari breu*. Barcelona: Miquel A. Salvatella, [1932]. [Altres edicions: 2a ed.: [1933]]
- *Ingenuïtats. Primer llibre de lectura corrent*. Barcelona: Miquel A. Salvatella, 1933. [Altres edicions: 1935 i 1937]
- *Terra i ànima: Lectures sobre coses de Catalunya*. Barcelona: Miquel A. Salvatella, 1934. [Altres edicions: 1935]
- *Lectures escollides*. Il·lustracions de Joan d'Ivori. Barcelona: Miquel A. Salvatella, 1935.
- *Petites llavors: Llibre de lectura per a nens*. Il·lustracions de M. Fernández. 9a ed. Barcelona: Miquel A. Salvatella, 1937. [Altres edicions: 1932 i 1935]

Extensions del codi matriu de l'ALC (1916-1918)

- BORI I FONTESTÀ, Antoni. *Lo trovador català: Llibre de lectura en vers destinat als col·legis de noys y noyas de Catalunya*. 15a ed. Barcelona: Llibreria Montserrat de fill de J. Roca y Bros, 1917. [1a ed.: 1892; altres edicions: 1894, 1896, 1898, 1901, 1903, 1905, 1908, 1910, 1913, 1914 i 1915]
- Consells pràctichs per escriure en català: Així en lo Principat de Catalunya y Comtats de Rosselló y Cerdanya com en los Reialmes de Mallorca y Valencia*. 2a ed. [Barcelona]: Biblioteca Nova, 1916.
- FAYOS ANTONY, Francesc. *Eloqüència catalana: Fragments escullits en prosa y vers de diferents autors catalans, mallorquins y valencians: pera exercitar als noys d'estudi en los diferents tons de lectura*. 8a ed. Barcelona: Llibr. de Montserrat, 1917. [1a ed.: 1884; 2a ed.: 1891; 3a ed.: 1896; 4a ed.: 1900; 5a ed.: 1903; 6a ed.: 1908; 7a ed.: 1912]
- GENÍS, Salvador. *Lectura bilingüe: Exercicis per'aprendre de llegir en català y de llegir y traduir en castellà, els noys y noyes de les escoles de Catalunya*. 4a ed. Barcelona: Impr. de J. Horta, 1918. [Altres edicions: 1900, 1902, 1908 i 1923]

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CARRERAS I CANDI, Francesc (1918). «El lenguaje valenciano». A: *Geografía general del Reino de Valencia*. Barcelona: [s. n.].
- CASACUBERTA, Margarida (2006). «Francesc Matheu: les estratègies d'un editor». A: PANYELLA, Ramon; MARRUGAT, Jordi [ed.]. *L'escriptor i la seva imatge: Contribució a la història dels intel·lectuals en la literatura catalana contemporània*. Barcelona: L'Avenç, p. 89-120.
- COSTA, Joan (2008). «Qui codifica, estandarditza». A: *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Castelló de la Plana en homenatge a les Normes de Castelló (14 i 15 de desembre de 2007)*. Ed. a cura de Maria Josep Cuenca i Vicent Pitarch. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- GINEBRA, Jordi (2006). *Llengua i política en el pensament d'Antoni Rovira i Virgili*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- IGLÉSIAS, Narcís (2006). «Memòria de recerca defensada en el concurs d'agregació (referència: AGRP106/38), Universitat de Girona». Memòria inèdita.
- LAMUELA, Xavier (1994). *L'establiment de les llengües subordinades*. Barcelona: Edicions 62.
- MARTÍ BAIGET, Maria (2008). *Francesc Matheu i la revista Catalana*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MIRACLE, Josep (1976). *Història anecdòtica de l'ortografia catalana*. Barcelona: La Paraula Viva.
- (1998). *Pompeu Fabra*. Barcelona: Proa. [1a ed.: 1968]
- MUT I CARBASA, Rosa; MARTÍ I ARMENGOL, Teresa (1981). *La resistència escolar catalana en llibres (1716-1939). Bibliografia*. Barcelona: Edicions 62.
- SEGARRA, Mila (1985). *Història de l'ortografia catalana*. Barcelona: Empúries.
- STEWART, William A. (1968). «A Sociolinguistic Typology for Describing National Multilingualism». A: FISHMAN, Joshua [ed.]. *Readings in the Sociology of Language*. La Haia: Mouton, p. 531-545.